

IZVJEŠTAJ O RADU ZAVODA U 1956. GODINI

Tokom 1956 godine rad Zavoda odvijao se na temelju godišnjeg plana (kasnije razdijeljenog po mjesecima) za svaki sektor rada. U odnosu na 1955 godinu djelatnost Zavoda karakteriše veća aktivnost na području zaštite spomenika iz vremena Narodno-oslobodilačkog rata i zaštite knjiškog materijala kao i intenzivniji rad i potpunija dokumentaciona sređenost u djelovanju Arhitektonsko-konzervatorskog sektora. Za-

vod je vodio inicijativu, a na tom poslu, u prvom slučaju, imao je značajnu pomoć političkih i društvenih organizacija te državnih službenika, dok je kod popisa knjiga i na arhitektonsko-konzervatorskim poslovima angažovao na suradnju stručnjaka Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, odnosno arhitekta s fakulteta i drugih naučnih institucija u zemlji.

OPŠTI POSLOVI

Obzirom na karakter ustanove, koja je u većem dijelu angažovana na poslovima upravne prirode, Zavod je u protekloj godini, osim redovnih poslova administracije poklonio dosta vremena rješavanju raznih spornih problema na području zaštite spomenika (pravo vlasništva, poreska pitanja, skidanje zaštite s objekata i sl.) i drugih poslova pravne prirode.

Sadašnja situacija u pogledu stručnog kadra nije zadovoljavajuća i Zavodu je potrebno obezbijediti bar tri nova radna mjesta u slijedećoj godini. Najaktuelnije je, zasada, pitanje postavljanja arhitekta, pravnika i restauratora. Inače, u odnosu na 1955 godinu nije bilo znatnijih personalnih promjena i brojno stanje osoblja se tek neznatno izmijenilo. Zavod je dobio dva nova službenika za dva radna mjesta koja su ranije odobrena. I, VI. došao je referent (biolog) za zaštitu prirode, a I, VII. historičar umjetnosti na mjesto rukovodioca otsjeka za evidenciju i statistiku. S druge strane, uslijed odlaska arhitekta, Zavod je uposlio jednog građevinskog tehničara. Ovakvo rješenje nije potpuno, ono je samo privremeno i nužno. Ostalo kretanje službenika nije utjecalo na izmjenu brojnog stanja Zavoda u odnosu na pokazano stanje u godišnjem izvještaju Zavoda za 1955 godinu.

Opseg djelatnosti Zavoda uslovljen je materijalnim mogućnostima, budžetskim i investicionim sredstvima koja su mu stavljena na raspolaganje. U 1956 godini Zavod je od odobrenog budžeta utrošio 5,408.513 dinara

za lične rashode: 2,522.786.— din. za operativne rashode, za funkcionalne sumu od 8,302.792.— din. U svemu dakle u 1956 godini Zavod je od odobrenog budžeta utrošio 16,234.091 din.

Izvršno vijeće NR BiH otvorilo je vanredne kredite za investicije u 1956 godini u iznosu od 20,000.000 dinara, koja je suma raspodijeljena za opravku slijedećih objekata:

Mostar — Stari most	9,880.000.— din
Mogorjelo kod Čapljine	600.000.— din
Sarajevo — Kozja čuprija	2,103.000.— din
Sarajevo — Hadži-Sinanova tekija	1,085.000.— din
Sarajevo — Morića han	720.000.— din
Ostrožac kod Bihaća	5,000.000.— din
Banja Luka — Ferhadija džamija	612.000.— din

Jedna od karakteristika u radu Zavoda je i način na koji se rješavaju značajnija pitanja organizacionog, personalnog i stručnog karaktera. Svaki važniji problem rješava se na sjednicama stručnog kolegij uma Zavoda, čime se postiže veća objektivnost, te potpunija preglednost i stručnost rješavanja.

U prošloj godini nije specijalno zaštićen niti jedan spomenik kulture, pokretni ili nepokretni, iako je za niz objekata prikupljen materijal potreban za zaštićavanje spomenika. Međutim, na sektoru prirodnih rijetkosti pod zaštitu su stavljena 43 objekta.

ZAŠTITA ARHITEKTONSKIH SPOMENIKA

U 1956 godini Zavod je planirao veći broj konzervatorsko-restauratorskih zahvata na spomenicima arhitekture. Taj plan izvršen je samo djelomično usljed pomanjkanja materijalnih sredstava i stručnog kadra. Prema ranijem stavu Izvršnog vijeća NR BiH sredstva su većim dijelom trebali osigurati narodni odbori za spomenike na svome teritoriju. Ali za ovakve potrebe nije bilo dovoljno razumijevanja od strane narodnih odbora pa smo na mnogim mjestima bili lišeni mogućnosti i za nužne, a planirane intervencije na spomenicima. S druge strane, na nekim objektima izvršeni su konzervatorski zahvati iako oni nisu bili planirani, jer se tokom godine ukazala takva potreba. Zavod je u tim slučajevima davao i stručnu i materijalnu pomoć

za spas najugroženijih objekata. U poslovima ovog sektora učestvovala su tri službenika: jedan arhitekt i dva građevinska tehničara, uz povremeno angažovanje vanjskih saradnika. Ovaj broj službenika u ovom sektoru nije dovoljan pa se osjeća potreba uposlenja još jedinog arhitekta.

Pregled radova sa problematikom koja se pojavljivala tokom godine u vezi s restauracijom i konzervacijom pojedinih spomenika dajemo po mjestima:

BANJA LUKA. — Najakutniji problem kojeg je trebalo riješiti u ovom gradu je trijem Ferhadije džamije čiji su kameni stupovi popucali i svaki čas doveli u opasnost čitavu konstrukciju trijema. Pretpo-

stavljajući takav jedan udes Zavod je izradio potrebnu tehničku dokumentaciju (statički račun opterećenja, koji je pokazao da su srednji stupovi opterećeni sa po 50 tona stalne težine, zatim projekat i statički proračun drvenog skeleta i željeznih zatega) za izmjenu 4 dotrajala stupa zajedno s bazama i kapitelima. Prema predračunu, koji je također napravljen, ukupni troškovi za te radove iznose oko 2,300.000 din. U 1956 godini planirana su i osigurana sredstva Izvršnog vijeća NRBiH za izradu i postavu drvnog skeleta u iznosu od 612.000 din, ali su ta sredstva bila kasno otvorena, to i visoke ponude tesara bili su razlozi da se plan realizirao samo u toliko da se putem režiske komisije pribavio potrebni drveni i željezni materijal u vrijednosti od 498.229 din. Iz navedenih razloga sami radovi ostavljeni su za iduću godinu.

Drvena konstrukcija šadržana pred džamijom, koji također stoji pod zaštitom, dotrajala je i iziskivala intervenciju. Zavod je nastojao i ove godine, osigurati sredstva od NOO-e i Vakufskog povjerenstva u Banjoj Luci, ali do toga nije došlo. Dapače, Sekretarijat za komunalne poslove navedene opštine, bez saglasnosti i znanja ovoga Zavoda, izdao je rješenje za rušenje te konstrukcije, pa je po tome rješenju i postupljeno. Budući da takav akt pretstavlja krivičnu odgovornost, predmet se nalazi u razmatranju u svrhu pokretanja krivičnog postupka.

MOSTAR — Uprava za čuvanje i održavanje spomenika kulture i prirodnih rijetkosti grada i sreza u Mostaru izvela je niz konzervatorskih i restauratorskih radova i priprema za te radove u ukupnoj vrijednosti od oko 13,135.000 din. Od ove sume Izvršno vijeće NRBiH dalo je 10,000.000 dinara, a ostali iznos Narodni odbor sreza u Mostaru.

Ove godine obavljali su se najvažniji radovi na sanaciji fundamenta Starog mosta preko Neretve. Glavni projekat asanacije izradio je ing. Dušan Krsmanović, vanredni profesor Tehničkog fakulteta u Sarajevu. Kako u našoj zemlji postoji tek neznatan broj preduzeća koja mogu izvoditi ovakve radove (specifične i delikatne u građevinarstvu) raspisana je licitacija za 15. VIII. 1956 godine, ograničena samo na ova preduzeća. Na ovaj način nastojalo se da radovi otpočnu što prije, kako bi se koristio niski vodostaj Neretve. Najpovoljniji izvođač »Elektrosond« iz Zagreba nije mogao odmah sklopiti ugovor za izvođenje radova kako je to Uprava u Mostaru željela, jer je pomenuto preduzeće u to vrijeme bilo zauzeto poslovima na drugoj strani, tako da je ugovor sklopljen i potpisan tek 29. X., kada je utvrđeno da radovi moraju otpočeti najkasnije 10. X. s tim da se završe do konca februara 1957. godine. Dio poslova na asanaciji toga dijela spomenika izvršila je Uprava za zaštitu spomenika u Mostaru, prije »Elektrosonda«.

Kako je izvođač otpočeo s radovima prilično kasno, skoro pred kraj poslovne i budžetske godine, to se bezuvjetno moralo preći sa radovima u slijedeću godinu. No, radovi su takve tehničke prirode da se nemogu prekidati i stoga idu inkontinuo iz decembra 1956 u januar i februar 1957 godine. U vezi s tim uređeno je i pitanje finansiranja radova u januaru 1957, tako da se investiciona sredstva iz 1956 godine, određena za Stari most, mogu koristiti i za taj nastavak radova u prva dva mjeseca.

Pored radova na Starom mostu Uprava je izvela opravak još nekih spomenika. Tako su izvedeni pokrivački radovi na kući Živote Neimarovića u Bjelušinama, koja kuća pretstavlja vrijedan primjer stare stanbene arhitekture. Koncem godine osigurana su novčana sredstva i s njima je izvršena opravka krova na crkvi u Žitomisliću. Uprava u Mostaru je za iznos od oko 400.000 din. izvršila i opravak dva spomenika NOR-a, tj. popravku kuća narodnih heroja Gojka Vučkovića i Muje Muštovića u Mostaru.

OSTROŽAC NA UNI KOD CAZINA. — U okviru iznosa od 5,500.000.— din. od čega je Izvršno vijeće

NRBiH dalo 5,000.000 din (a ostatak od 500.000.— din. trebala je biti participacija NOS-a u Bihaću), za ovaj spomenički kompleks u 1956 godini izvršen je obimniji nastavak konzervatorskih i restauratorskih radova.

Na neogotičkom zamku u tvrđavi prekrivene su novom šimlom istočne krovne plohe i izrađena limarija u svrhu zaštite dvorca od oborina i naročito, od vlage. Kako participacija NOS-a u Bihaću nije realizirana, iako je pismeno obećana, limarski radovi nisu se mogli u cjelosti izvršiti, pa su se morali ostaviti i za 1957 godinu.

Najveći dio sredstava utrošen je na zidarske radove: restauraciju razrušenog dijela bedema, bastiona i posebno, jezgra srednjovjekovne tvrđave. Na tome dijelu tvrđave, na glavnom ulazu, izrađena je željezna kapija od kovanog željeza u starom stilu, prema projektu kojeg je Zavod posebno u tu svrhu napravio. Važno je još istaći i niz zemljanih radova na tvrđavi kojim se putem došlo do temelja obodnog dijela tvrđave (za koje prije nismo znali, a koji su nam bili potrebni za utvrđivanje programa i predračuna radova u 1957 g).

Pretpostavljamo, na osnovi aproksimativnog proračuna, da bi bio dovoljan iznos od oko 6,000.000 din. za potpuni završetak konzervatorskih radova na Ostrožcu, nakon čega bi se moglo preći na adaptaciju i uređenje zamka u novu namjenu.

SARAJEVO. — Zavod je tokom 1956 opravio niz spomenika na teritoriju Sarajeva što pretstavlja značajniji doprinos očuvanju spomeničkog blaga ovoga grada u odnosu na ranije godine kada im se nije poklanjala odgovarajuća pažnja.

Kozja čuprija, bila je predmet obimnijih konzervatorskih zahvata. Pored niza sitnijih oštećenja, glavni problem sastojao se u jačanju i zaštiti konstrukcije glavnog svoda izrađenog od sedre, a koji je pretrpio ozbiljna oštećenja. Za ovaj spomenik Izvršno vijeće NRBiH odobrilo je novčana sredstva od 2,103.000.— din, a Gradsko vijeće Sarajevo 700.000 dinara. Sa ovim sredstvima izvedeni su sljedeći radovi: skidanje vještačkog i prirodnog nanosa zemlje s kolovoza te gornjeg stroja mosta, a potom postave propisne tehničke izolacije te nadopuna upropaštenih dijelova ograde novim kamenim blokovima. Uz to je, kao drugi važan posao, izvršeno injektiranje intradosa svoda na čitavoj površini, potom opravak i injektiranje propusnih otvora te čišćenje i fugiranje bijelim cementom i jedne i druge fasade mosta. U tom poslu nanovo su iskrslje dvije važne novosti: prilikom skidanja zemljanog nanosa s kolovoza otkrivena je originalna turska kaldrma od kamenih kvadera koja je pažljivo otkopana, uklonjena na stranu i poslije postave izolacije opet vraćena na mjesto s vidljivom gornjom površinom. Istodobno se ustanovilo da je na desnoj obali Miljacke most znatno nadozidan u novije vrijeme (1888) i da je, prema tome, prvotni oblik mosta asimetrična oblika. To je utvrđeno komisijski pa je donesen zaključak da se spomenik dovede u prvobitni oblik, što je i izvedeno. Pri tom su izvršeni i veliki zemljani radovi na uspostavi starog prelaza od mosta na cesti Sarajevo-Mokro.

MORIĆA HAN — iziskivao je daljnje konzervatorske radove. Iz troškova u iznosu od 720.000 din. Zavod je izvršio opravku pet prostorija te dao izraditi i ugraditi 11 novih vrata prema ranijim uzorima tako da su sva vrata sada jednoobrazna u formi i dimenzijama.

NAHODOV HAN U SARAJEVU. — Bio je u ruševnom stanju a pogotovu njegov stražnji, novi dio, te ga je bilo potrebno opraviti, a dotrajali dio ukloniti, jer je pretstavljao opasnost za prolaznike. S ukupnim iznosom troškova od 623.683.— din uklonjen je stražnji dio hana, opravljene fasade, djelomično opravljena konstrukcija krovšta, izvršeno preopkrivanje čitave krovne površine, izrađeni novi prozori, ulazne kapije i obavljeni drugi sitniji poslovi. Usljed pomanjkanja sred-

stava svi radovi nisu mogli biti završeni i ostali su manjim dijelom za rad u 1957 godini.

HADŽI-SINANOVA TEKIJA U SARAJEVU — nalazila se u dosta teškom tehničkom stanju, tako da su pojedini njeni dijelovi, osobito drveni, oslabili pa se ukazala potreba da se spomenik sačuva i preuredi u savremene svrhe. U tom cilju izrađena je potrebna tehnička dokumentacija na osnovu koje se prišlo izvođenju konzervatorskih radova. Izvršno vijeće NRBiH odobrilo je iznos od 1,085.000.— din, a Vakufski saborski odbor 400.000 din. S ovim novcima izvođeni su u 1956 godini neki radovi u ukupnoj vrijednosti od din 1,241.000.— dinara. Ostatak prelazi u iduću godinu za izradu ulazne kapije i drugih manjih opravki. Izvršena je djelomična izmjena krovne konstrukcije i pokrivača. Prezidani su oštećeni zidovi kod kojih je većem dijelu, opao malter sa vanjskih zidnih ploha, a u nultarnjim prostorijama trebalo je, na pojedinim mjestima objiati malter i okrečiti sve zidne plohe. Preslagana je, također, kamena kaldrma na ulazu u trijem.

MAGAZE I DUĆANI U HALAČIMA — su također bili predmet manjih zahvata Vakufskog povjerenstva. Popravljen je jedan dućan u vrijednosti od 152.000.— din. Uz to su neki vlasnici ili korisnici dućana i magazina na području Bašćaršije vršili pojedinačno opravke, ali uvijek u saglasnosti sa Zavodom. Na taj način postiglo se da opravljani objekti nisu gubili ništa na svojoj fizionomiji, jer su sve opravke izvršene po uzoru na ranije stanje.

ZAŠTITA PREDMETA LIKOVNE UMJETNOSTI

U poslovima ovoga sektora učestvovala su 4 službenika: 1 akademski slikar, 1 historičar umjetnosti, 1 preparator (svršeni đak Srednje škole za primjenjenu umjetnost) i 1 fotograf-kvalifikovani radnik.

Poslovi su obavljani u uredu (administracija), na terenu (evidencija, foto-snimanje, preventivna konzervacija i kopiranje) i u radionici (fotolaboratorijski rad, konzervacija).

a) Jedan od važnijih poslova ovoga sektora bio je evidencija spomenika na terenu. U tom cilju obišten teren na liniji: Trijebanj, Ošanić, Stolac, Mekulje, Rđusi, Ljubinja, Zavala, Veličani, Dubljani, Dračevo, Drinjani, Mrkonjići, Zakovo, Staro Slano, uglavnom, dakle, teren duž sjevero-istočne strane Popova Polja. Na tim putovanjima nađen je lijep broj umjetničkih predmeta od vrijednosti. Među evidentiranim pokretnim predmetima ističe se jedna mletačka ikona »Deisis« iz 1750 godine u Trijebnju; dvije ikone iz pravoslavne crkve u Ošanićima: jedna je iz 1662 godine, dok druga na poledini, ima signaturu: »Pavle Simić u Šapcu 1867.« Pretpostavljamo da se radi o vojvođanskom slikaru Pavlu Sirnicu, koji je u to doba mogao boraviti i djelovati u Šapcu. U Pravoslavnoj crkvi u Stocu, uz pet većih ikona starog ikonostasa, nađene su i dvije rukopisne knjige starijeg doba. Jedna je signirana na 1547 g. Zanimljivo je istaći da smo u Veličanima, u crkvi, našli srednjovjekovni kapitel sa akantusovim listovima. Karakteristično je napomenuti da se na ovom terenu nalazi veći broj seoskih crkvice. To su građevine manjih dimenzija, obično bazilike s ojačanim lucima. Unutar dvorišnih zidova su nekropole sa stećcima, često dekorisanim zanimljivim ukrasom (Trijebanj, Veličani, Dubljani, Dračevo, Mrkonjići, Zakovo).

U Starom Slanu evidentiran je srednjovjekovni grad sa tri kule (jedna iz turskog vremena) i više drugih prostorija, uz dvije cisterne. Evidentirani su i spo-

U toku godine 1956 izvedeno je kompleksno tehničko snimanje vrijednije stare arhitekture u pojedinim mjestima: Kreševo, Maglaj, Sarajevo, Srebrenica, Vareš, Stolac, Trebinje sa okolinom. U navedenim mjestima tehnički je snimljeno 14 starih stambenih kuća, specifičnog oblika, 10 džamija, 5 mostova, 5 hanova, 4 sahat-kule, 8 česmi, 3 turbeta, 2 bezistana, 2 kovačnice, 3 crkve, 1 dućan, 1 pekara, 1 imaret, 1 majdan, 2 manastira, 1 stari konak, 1 kula, 1 mekteb, 1 stari jevrejski hram, 1 stara pravoslavna škola i 1 दौरa. Uz tehničke snimke čitavih objekata napravljeni su i snimci većeg broja portala, raznih ornamenata i detalja karakterističnih za staru bosansku arhitekturu. Izvršeno je i tehničko snimanje 10 objekata-spomenika NOR-a u Jajcu, Bihaću, Bosanskom Petrovcu i Cazinu. Snimani su nadalje i oni spomenici za koje je bila predviđena, u planu Zavoda, opravka u 1956 ali do koje nije došlo zbog pomanjkanja novčanih sredstava. Za te objekte izrađena je solidna tehnička dokumentacija (tehnički snimci, predmjeri, predračuni). Ovamo spadaju: Kula u Bijeloj, srez Brčko; Lala-pašina džamija u Livnu; Česma Mehmed-paše Sokolovića u selu Sokolovići kod Rudog; Čengić-kula u Ratajima; tzv. Grčki most pod Gradinom na starom karavanskom putu kod Ustikoline; Subašićeva kuća u Sarajevu; česma »Careve vode« na Romaniji; turbe u Prači i stara srednjovjekovna tvrđava u Jajcu.

Tokom godine Zavod je posebnu pažnju posvetio prikupljanju i kopiranju planova gradskih naselja Bosne i Hercegovine. Tako je iskopirano ili dobiveno od katastarskih ureda odnosnih opština oko 50 najstarijih geodetskih snimaka (planova) pojedinih gradskih naselja. Ti planovi će biti od naročite koristi kod studija problematike zaštite urbanističkih historijskih cjelina.

menici kulture u neposrednoj blizini manastira Zavale, kojom su prilikom pronađeni ulomci pleterne dekoracije sa ostacima crkve sv. Petra. U isto vrijeme ispitivan je teren na zapadnom i južnom dijelu Trebinjskog Polja. U Pridvorcima na pr. pregledana je jedna stara zgrada za koju je ustanovljeno da je nekada bila dvor ili samostan.

U Travniku pregledani su spomenici na starom pravoslavnom groblju pa je ustanovljeno da ima spomenika koji su podignuti prije nego što je sagrađena pravoslavna crkva. U Blažuju između nekoliko ikona nađena je i jedna koju je radio Simeon Lazarević. U daljnjem radu na evidenciji pokretnih spomenika kulture izvršen je popis vrijednijih predmeta u katoličkoj crkvi u Zenici i Komušini; u franjevačkim samostanima u Fojnici i Tolisi; u pravoslavnoj crkvi (staroj i novoj) u Mostaru, u Pazariću i Visokom gdje je, između ostalog, pronađena i jedna slika Aleksija Lazarevića. Nadalje je izvršeno ispitivanje spomenika u neposrednoj okolini Bihaća radi proučavanja rada kameno-rezačkih radionica u ovom kraju. U Aladža džamiji u Foči produženo je sa ispitivanjima orijentalne ornamentike.

b) Konzervacija predmeta likovne umjetnosti vršena je u granicama raspoloživih sredstava i tehničkih mogućnosti. Većim dijelom su to poslovi preventivne zaštite, mehaničko čišćenje, kitiranje, plombiranje i sprečavanje daljih crvotočnih oštećenja.

Kao i predhodne dvije godine i u 1956 g. nastavljeno je sa radom na čišćenju zidnih slika u manastirskoj crkvi u Lomnici. Problem je ostao isti i postupak se nije izmijenio. Upotrebljen je ponovno meki kalijev sapun tzv. sapokalinus, voda i alkohol, što je već oprobani metod za otklanjanje čađi. Prošle godine očišćeno je 57,78 m² zidne površine. Na ovaj je način rad na čišćenju lomničkih fresaka došao u završnu fazu. Osim Lomnice čišćene su freske u manastirskoj crkvi u Dobriču i crkvi sv. Klimenta u Mostaćima (obje u srezu

Trebinje). Freske u ovim crkvama prekrivene su debelom skramom natrijeve i kalijeve salitre koja se može otkloniti samo mehaničkim putem. Za taj posao Zavod je organizovao ekipe koje su očistile u Dobričevu 17 m² prostora a u sv. Klimentu 2½ m². Ovaj posao je veoma naporan i više je manuelnog karaktera, ali zahtijeva brižljiv i pedantan rad. Količinski je veoma teško dati sud o tome da li je rad bio uspješan ili ne, obzirom na okolnost da je na pojedinim mjestima skrama vrlo tvrda i veoma je teško nju otkloniti, zbog čega se posao, katkada, veoma sporo odvija i u milimetarskim dimenzijama.

Tokom godine vršene su probe na skidanju zidnih slika novijeg vremena u Aladža-džamiji u Foči kako bi se ustanovilo da li pod novim namazima ima ostataka starije ornamentike i da li su oni prvobitni tj. da li potiču iz 16 st., dakle, iz doba gradnje džamije.

Čišćenje i konzervacija starih ikona vršena je u radionici i na terenu.

U radionici u Sarajevu se dosta dugo radilo na konzervaciji dvije značajnije starije (XV vijek) ikone venedicijanskog porijekla. Prilikom nedavnog pregleda ustanovljeno je da se daska kod jedne od ovih ikona i dalje skuplja. Skupljanje daske izaziva krakelure na slikanoj površini. O ovom se fenomenu vodi briga i prati tok procesa. Kopiranje zidnih slika vršeno je u Dobričevu i Dobrunu pa je napravljeno nekoliko solidnih kopija, sada u posjedu Zavoda. Na terenu je konzervacija imala više preventivan karakter. Tako npr. u Mostaru, u Staroj crkvi očišćene su od prašine, čađi i prskotina voska dvije ikone, u Episkopiji također dvije ikone i u Novoj pravoslavnoj crkvi jedna ikona. U Hadžićima kod Sarajeva završeno je čišćenje i konzervacija jedne velike ikone, a tako i u Pazariću. U Visokom, u pravoslavnoj crkvi, očišćeno je i konzervirano nekoliko slika, a u crkvi sv. Klimenta u Mostaćima jedna bolja ikona (očišćena je od prljavštine i premaza starog laka).

c) Krajem godine, dva člana ovog odjeljenja i jedan istoričar umjetnosti iz Uprave Mostara obišli su značajnije objekte u Južnom Primorju radi proučavanja slikarskih djela primorskih majstora, koji su radili i u našim krajevima i ostavili znatan broj djela, prvenstveno istočne ikonografije.

d) Tokom godine ukazala se potreba da se komisijskim putem rješavaju i neka važnija pitanja iz oblasti konzervacije predmeta likovne umjetnosti. Radi što potpunijeg zahvata u pojedine probleme i radi što objektivnijeg stava po pojedinim pitanjima Zavod se rukovodio praksom angažovanja vanjskih saradnika koji su za sobom imali izvesnu naučnu reputaciju. U

takvim komisijama učestvovali bi i stručnjaci Zavoda. U 1956. g. komisijski je pregledan samostan Trapista u Banjoj Luci; zidne slike u Trijebnju kod Stoca (pravoslavna krvka) i manastirskim crkvama Dobričevu i Zavali. Jedna Komisija pregledala je, također, i veliku numizmatičku zbirku Zavičajnog muzeja u Travniku i privatnu biblioteku porodice Smailkadića, u vezi sa otkupom pomenute biblioteke za Muzej u Travniku i davanja stručne pomoći na uređenju numizmatičke zbirke (Komisiju za pregled numizmatičke zbirke formirao je na naš predlog Savjet za kulturu NR BiH).

e) Prigodom radova na terenu, a tako i u radionici, često su vršena fotosnimanja u svrhu dokumentacije. Ovaj posao od 1 jula obavlja stalan fotograf Zavoda. Do tog vremena nije postojala fotolaboratorija, ali se kasnije pristupilo uređenju jedne prostorije i nabavci nužnog materijala specijalno u tu svrhu. To ne predstavlja definitivno rješenje. Naime, prostorije još uvijek nisu potpuno završene i manjka niz predmeta tehničke opreme. Ovome doprinose i druge objektivne smetnje (čest prekid električne struje, zamrzavanje vode i sl.) koje su sprečavale normalan rad foto-službe u Zavodu. Pa i pored toga, za to relativno kratko vrijeme, postignuti su sljedeći rezultati:

a) Na području opština: Sanski Most, Luči Palanka, Bosanski Novi, (srez Prijedor) i općinama: Duvno, Livno, Glamoč, Čelebić, Prisoje i Sajković (sve srez Livno) i u Banjoj Luci fotografisani su važniji spomenici vezani za događaje iz NOR-a.

b) Na terenu opštine Duvno snimljeno je nekoliko nekropola srednjevjekovnih stećaka.

c) U Sarajevu je fotografisano nekoliko značajnijih arhitektonskih objekata i predmeta u njima, a tako i nekoliko detalja na pravoslavnim ikonama u Visokom.

U svemu je na terenu, u 1956. g. napravljen 321 fotosnimak.

U gore naznačenom periodu, u laboratoriju je, za fototeku Zavoda, izrađena 841 fotografija, veličine: 9 x 13 i 225 komada veličine 13 x 18.

Rad na zaštiti predmeta likovne umjetnosti otežan je, još uvijek, neriješenim pitanjem prostorija za potrebe savremene radionice ograničenog kapaciteta i poimanjanje osnovne tehničke opreme u radionici (instrumenti i sl.). To što uz navedene teškoće Zavod nema ni restauratora visoko kvalifikovanog stručnjaka za konzervaciju i restauraciju predmeta likovne umjetnosti, jesu glavni problemi u radu ovog odjeljenja. Ovamo pridolaze i druge poteškoće (nedostatak potrebnog uređaja za foto-snimanje enteriera i predmeta pohranjenih u njima) objektivne naravi.

ZASTITA SPOMENIKA NARODNO-OSLOBODILAČKOG RATA

Rad Otsjeka na zaštiti spomenika NOR-a odvijao se uglavnom na terenu. U prošloj godini evidentirani su mnogi spomenici na teritoriju opština: Drvar, Bos. Petrovac, Bihać, Bos. Dubica, Kozara, Sanski Most, Prijedor, Bos. Novi, Omarska, Luči Palanka, Banja Luka, Livno, Prisoje, Čelebići, Duvno i Glamoč. Pod evidencijom se podrazumijeva: opšta istorijska građa, fiksiranje lokaliteta, opis objekata i eventualno fotografsko i tehničko snimanje. U tom radu prioritet je dat manjem broju značajnijih objekata, u prvom redu partizanskim bolnicama i grobljima, i grobnicama žrtava fašizma. Ovamo spadaju: Partizanska bolnica na planini Klekovači, zatim bolnice i groblja na Grmeču, masovne grobnice žrtava fašizma u Garavici (kod Bihaća) i kompozicija vagona u Drvaru.

Tokom prošle godine oživljen je rad Koordinacione komisije koju sačinjavaju predstavnici Glavnog Odbora Saveza boraca NOR-a NR BiH, Savjeta za kulturu NR BiH, Muzeja Narodne revolucije, Istoriskog odjeljenja CK SK BiH i Zavoda. Zadatak Komisije je da

rješava glavne probleme u vezi zaštite spomenika NOB-e. Na jednom sastanku (u septembru 1956 g. Komisija je donijela zaključak da se organizira pismena anketa koja ima za cilj da se prikupe podaci o svim spomenicima koji su na bilo koji način, direktno ili indirektno, poslužili ili bili uključeni, odnosno upotrebljavani od strane naših vojnih i političkih organizacija u toku NOB-a, a tako i oni spomenici koji su podignuti nakon rata, a koji obelježavaju važnije događaje iz NOB-e ili simboliziraju posleratnu izgradnju zemlje.

U septembru 1956. g. rad Otsjeka odvijao se na poslovima Ankete. Preko Savjeta za kulturu NR BiH poslani su raspisi s potrebnim materijalom i uputstvima svim (197) opštinama (otsjecima za prosvjetu) na terenu NR BiH. Zavod je, u svrhu prikupljanja podataka i popisa spomenika NOB-e štampao poseban anketni list - formular sa rubrikama u kojem su obuhvaćeni najznačajniji podaci za sve vrste spomenika. Da bi akcija što bolje uspjela, Glavni odbor Socijalističkog saveza i Saveza boraca NR BiH uputili su

pisma sreskim organizacijama tražeći njihovu pomoć u sprovođenju Ankete.

Da bi se Anketu što pravilnije i brže odvijala organizirana su savjetovanja u svim sreskim centrima kojima su prisustvovali zainteresirani faktori. Ovim savjetovanjima, koja su imala veliki značaj za kasniji tok odvijanja pomenute akcije, pored ostalih, prisustvovali su i pretstavnici Zavoda. Na savjetovanjima je konstatovano da je akcija vezana i za finansijske izdatke koje treba da snose narodni odbori srezova. Obezbeđenje materijalnih sredstava bilo je potrebno za nabavku raznog foto i tehničkog materijala i za fotografska i tehnička snimanja spomenika. Obzirom da pojedini odbori srezova, u svojim budžetima, nisu imali sredstava za podmirenje ovih potreba, jedan dio troškova preuzeo je Zavod.

Rezultati Ankete: Do 31. decembra 1956 g. 71 opština poslala je podatke o spomenicima i spomeničkim mjestima NOR-a na svom teritoriju. Nedostajali podaci za 126 opština. Iz prispjelih podataka vidi se da se na terenu nalazi veliko mnoštvo spomenika. Tako napr. u Srežu Brčko, na terenu od svega 15 opština, nalaze se 244 spomenika ili spomenička mjesta iz vremena Narodno-oslobodilačkog rata naroda FNRJ. Svakog dana pridolaze novi podaci koji se sređuju, tako da će se potpuni, sređeni i provjereni podaci o fondu spomenika NOR-a u NR BiH znati kroz kraće vrijeme, tj. u 1957. g.

Osim navedenih poslova, tokom prošle godine, izvršena su tehnička snimanja manjeg broja važnijih spomenika NOB-e: zgrade II. zasjedanja AVNOJ-a i Ti-tove kuće (kod Katakombi) u Jajcu, zatim kuće Jove Gašića u Mrkonjić Gradu, zgrade doma kulture i Ti-

tove kuće u Bos. Petrovcu, zgrada I. zasjedanja AVNOJ-a, Kavezanove kuće i zgrade »Hotel Bosne« u Bijaču. Snimanja su izvršila dva studenta arhitekture.

Na inicijativu Zavoda, u Zagrebu je 17. X. 1956 g. održano savjetovanje Odbora za zaštitu spomenika FNRJ i pretstavnika referenata za zaštitu spomenika NOB-e o problemima spomenika NOR-a. Tom prilikom pročitana je referat (o problemima zaštite spomenika NOR-a) izrađen u ovom Zavodu, a koji je poslužio kao baza za diskusiju o svim pitanjima iz ove oblasti.

Tokom prošle godine planirano je da se obave konzervatorski i restauratorski radovi na najvažnijim a najugroženijim spomenicima NOB-e. Posebnim aktom, Zavod se obratio narodnim odborima srezova Brčko, Jajce, Sarajevo, Mostar i Prijedor tražeći iznos od 5.000.000 din. kao sumu prijeko potrebnu za ove radove. Nijedan od srezova, izuzev Mostara, nije odvojio niti minimum traženog iznosa za predviđene radove.

Ima nekoliko problema u radu Zavoda za zaštitu spomenika NOR-a. U prvom redu nalazi se osiguranje materijalnih sredstava. Zavod je predložio da se ta sredstva obezbijede u budžetu narodnih odbora ili kod Izvršnog vijeća NR BiH. Važno je riješiti pitanje postavljanja referenata pri srezovima i honorarnih povjerenika u izvjesnom broju opština, koji bi imali za datak da vode brigu o spomenicima na terenu. K tomu pridolazi i regulisanje pravnih propisa i određivanje mjesta spomenicima NOR-a u Opštem zakonu o zaštiti spomenika kulture FNRJ, budući da isti nisu izričito spomenuti u postojećem Zakonu o zaštiti spomenika kulture tako isto ni u Zakonu o narodnim odborima.

ARHEOLOŠKI SPOMENICI I SPOMENICI SEPULKRALNE ARHITEKTURE

Na ovom sektoru radila su dva službenika: jedan arheolog (apsolvent Filozofskog fakulteta, grupa arheologija) i jedan referent za sepulkralsku arhitekturu (direktor Zavoda). Tokom prošle godine, težište rada ovog odsjeka nalazilo se na području savlađivanja manjih, prijeko potrebnih akcija na terenu. Taj rad se odvijao u nekoliko vidova.

Kao i prošlih godina nešto veća pažnja posvećena je sistematskom obilaženju terena na punktovima zanimljivim sa stanovišta konzervatorske službe. Izvršeno je rekognosciranje arheoloških lokaliteta u području sjevero-zapadne Treskavice u cilju popune topografskih podataka za teren koji povezuje Kalinovačko Zagorje sa Sarajevskim Poljem. Pregledan je teren s dosta zanimljivim, ali nepoznatim lokalitetima u Oborcima kod Donjeg Vakufa. Manja ekipa Zavoda je za kraće vrijeme pregledala teren doline Trebišnjice s namjerom da ispita prilike i utvrdi oblik i veličinu arheoloških zahvata na terenu predviđenom za potapljanje. Ekipa Zavoda je nadalje obišla arheološke lokalitete u Duvnu i okolici, a tako i u Rakitnom. Naime, u Duvanjskom kraju su pojavila se dva akutna problema: zaštita gradine u Duvnu i istraživanje fragmenata antičke arhitekture, koja se u posljednje vrijeme pojavila u koritu rijeke Šujice kod Mokronoga.

U Slanom kod Dubrovnika pregledane su starine koje se odnose na staru bosansku porodicu Ohmučevića, da bi se dobio uvid u ovu skupinu spomenika važnih za bosansko-hercegovačku kulturnu prošlost. Obiđen je teren oko Čitluka i Čerina i ustanovljeno uopće stanje arheoloških lokaliteta na Brotnjem Polju. Potpuno su završeni radovi na snimanju površinskih nalaza Gradine na Ošanićima kod Stoca. Završena su zaštitna iskopavanja na srednjovjekovnoj nekropoli u Grborezima kod Livna i započeti radovi na zaštitnom iskopavanju kasno-antičke bazilike u Oborcima. Usto su zaključeni radovi posljednje etape na zaštiti objekata iz početka IV vijeka na Mogorjelu. Izra-

đeni su elaborati za konzervatorske radove na srednjovjekovnom gradu Doboju i Sokolu kod Gračanice.

Zavod je pružio stručnu pomoć ustanovama izvan Bosne i Hercegovine. Tako je obrađen arheološki inventar muzeja Brodskog posavlja u Slavonskom Brodu, zbog priprema materijala za pedagoški rad u Muzeju. Na molbu Zavoda za zaštitu spomenika kulture NR Crne Gore djelomično je izvršeno zaštitno iskopavanje ugrožene nekropole u Gostilju, u Zeti.

Zavod je također intervenisao i kod spasavanja nekoliko slučajnih arheoloških nalaza. Tako na pr. u spašavanju mađarskih srebrenih novčića iz XIV vijeka nađenih u blizini Brčkog, u sprečavanju razaranja nalazišta — groblja iz mlađeg željeznog doba otkopanog prilikom vađenja šljunka u Dvorovima kod Bijeljine i sl.

Tokom 1956 godine sređena je opšta evidencija stećaka, na temelju popisa iz ranijih godina. Broj popisanih spomenika ove vrste iznosi preko 32.000 komada, ali smo mišljenja da je on faktično mnogo veći. Sistematskom evidencijom stećaka na nekoliko širih područja, ustanovljeno je da su podaci opšteg popisa u znatnoj mjeri nepouzdati.

U svrhu sastavljanja pouzdane evidencije o stećcima, izvedena su 1956 godine rekognosciranja u području Treskavice, Duvna, Rakitnog kod Posušja i Oboraka kod Donjeg Vakufa.

Na području Livanjskog Polja i Sarajeva izvršeno je dopunsko snimanje i evidentiranje srednjovjekovnih i starijih turskih nekropola.

Zbog neposredne ugroženosti stećaka, izvršeno je prenošenje nekropole od 30 spomenika kod stanice Čevljanovići. Spomenici su pomaknuti oko 30 metara daleko od prvobitnog položaja, da bi se na taj način oslobodio prolaz za novu cestu koja iz Semizovca vodi u Kladanj.

Ove godine pristupilo se uređenju jedne od najpoznatijih srednjovjekovnih nekropola, na Radimlju kod

Stoca. U prvoj fazi zahvata zasađena je živa ograda od dračevine, koja je privremeno zaštićena bodljikavom žicom. Kada dračevina naraste do dovoljne visine, umjetna ograda će se ukloniti. Namjera konzervatora je da spomenike osigura od slučajnih prolaznika, od kojih prijeti opasnost oštećivanja, a to osiguranje ne smije da se posebno ističe na štetu izgleda nekropole. Predviđeno je da se donekle očisti prostor od suvišnog grmlja, a da se time osigura bolja preglednost stećaka.

U Čitluku na Brotnjem preduzete su mjere da se kod mjesnog groblja, pored ceste za Mostar, spriječi

odronjavanje jednog zemljenog tumula sa nekoliko stećaka. Nekropola se nalazi pored same ceste, pa je lako uočljiva za priličan broj putnika.

U neposrednoj blizini nekropole stećaka Crnac, u Butmirskom Polju, jedan zemljoradnik je bez dozvole podigao stanbenu zgradu, a na samoj nekropoli druge manje objekte, kojima zaklanja, zagađuje i oštećuje ovu značajnu nekropolu koju češće posjećuju turisti. Preduzete su mjere da se objekti prenesu i nekropola uredi za razgledanje.

ORIJENTALNA

Na poslovima orijentalne epigrafike radi jedan službenik (orijentalista). Njegov je zadatak da pronalazi, evidentira i brine se o zaštiti i konzervaciji natpisa i drugih pismenih podataka na spomenicima kulture — neposredno na terenu. U 1956 godini pregledani su brojni spomenici u sljedećim mjestima: Hutovu, Repovcima, Knežini, Fojnici, Živčićima, Oglavku, Visokom, Donjem i Gornjem Vakufu, Bugojnu, Pruscu, Nevesinju i Stocu. Od velikog broja natpisa sa ovoga područja uzeti su u obzir za evidenciju Zavoda samo najvažniji (oko 200 komada). Kronološki ovi natpisi obuhvaćaju vrijeme počam od XVI stoljeća pa nadalje, a raspoređeni su ovim redom: na džamijama 18, turbetima 4,

EPIGRAFIKA

stanbenim zgradama 3, tekijama 2, kulama (utvrđama) 2, mostovima 2, česnama 1 i nadgrobnim spomenicima 170.

Izvjestan broj prikupljenih natpisa u pjesmi pružaju nam nov materijal o nekolicini pjesnika-epigrafičara: Kamiliji, Vehbiji, Siriji, Šakiru, Esadu i dr.

Osim toga izrađeni su odljevi natpisa sa: Karadžoz-begove, Šarića i Lakišića džamije u Mostaru. Naime, ovi su natpisi izvedeni kaligrafski tako da se vrlo teško mogu odgonetnuti. Natpis sa Karadžoz-begove džamije, osim toga, predstavlja djelo izvanredne kaligrafske vještine. Spomenuti odljevi natpisa prebojeni su u konzervatorsko-restauratorskoj radionici Zavoda sa odgovarajućim bojama, prema originalnim uzorcima.

U ranijim izvještajima spomenuli smo da Zavod prikuplja i podatke o tzv. »Šehitskim nišanima« iz XV vijeka. Od spomenika te vrste, koji su evidentirani u 1956 godini, potrebno je ukazati na nišane u Knežini i njenoj okolici. U blizini samog naselja Knežine nalazi se šehitska nekropola, zvana »Turskovsko groblje«, u kojoj ima oko 50 nadgrobnih spomenika. Po svojim dimenzijama i nišani potpuno odgovaraju šehitskim nišanima, ali se od njih razlikuju po klesarskom radu, jer su izvanredno klesani. Prema tome nišani spomenute nekropole predstavljaju posebnu vrstu šehitskih nišana, odnosno posebnu klesarsku školu.

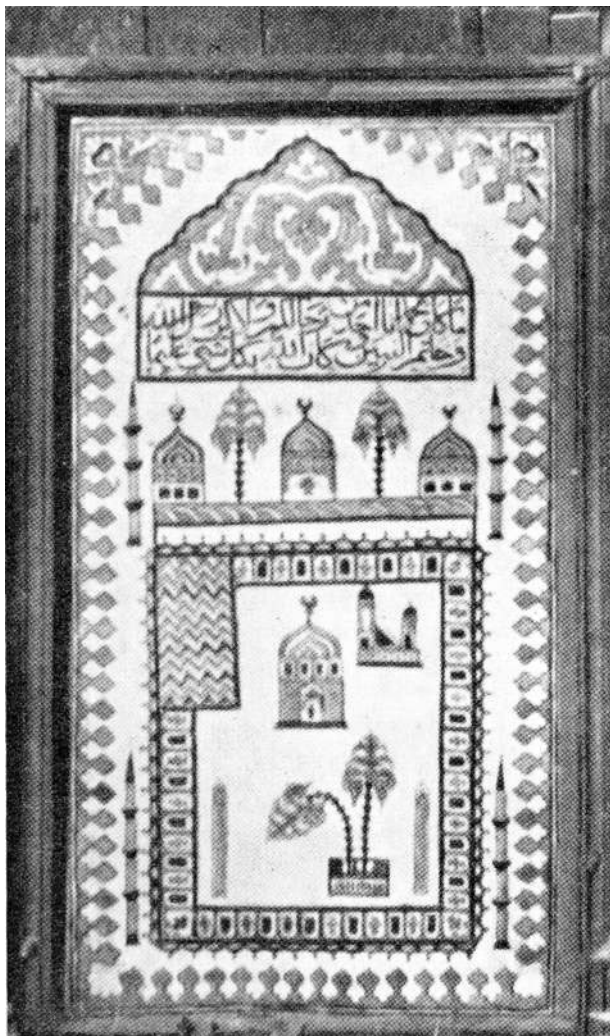
U selu Grabenicama, oko 7 km istočno od Knežine nalazi se nekoliko šehitskih nišana koji su potpuno identični sa nišanima braće Radilovića u Čadovini kod Rogatice.

I u starom groblju, kod Ajvaz - dedina turbeta u Pruscu pronađen je jedan vrlo zanimljiv nišan. Na uzdužnoj uđoj strani njegovoj, reljefno su prikazane 3 ptice kako iz posude zoblju neko zrnje, a do njih, s obje strane, isklesana je glava neke životinje (lava?). Taj reljef nije rađen u svrhu nišana, nego bi to mogao biti fragmenat kakvog stupa ili drugog dijela neke građevine ili možda dio nadgrobnog spomenika iz predturskog perioda.

Od ostalih predmeta spomeničke vrijednosti na koje je referent za orijentalnu epigrafiku naišao na terenu ističemo ovdje još tri levhe (ploče) u Handaniji džamiji u Pruscu. Levhe su od fajansa, sve tri iste veličine (34 x 58 cm), teške od 10—15 kg. One su uokvirene u drvene okvire i pričvršćene na dasku. Prva od njih predstavlja Kabu s haremom (dvorištem), druga Medinu s haremom, a na trećoj su ispisani citati iz Kur-ana. Sve tri levhe su rađene nježnim bojama kod kojih prevladava plava boja. One su svakako rariteti svoje vrste u NR BiH i za naše prilike predstavljaju vrijedne umjetničke predmete.

U Zavodu je nastavljen rad na kartoteci natpisa.

Referent za orijentalnu epigrafiku ukazivao je stručnu pomoć odjeljenjima, odnosno referentima Zavoda gdje se za to ukazala potreba na pr. pri zaštiti orijentalnih rukopisa, biblioteka, iznalaženja arhivskog materijala o spomenicima kulture itd.

Na poslovima ovog sektora u 1956 godini sudjelovala su dva službenika: 1 inženjer šumarstva (viši referent) i 1 biolog (stupio u Zavod 1. VI. 1956 g.).

Rad u otkretu za zaštitu prirode odvijao se na osnovu odobrenog plana rada za 1956 godinu, a jedna od prvih intervencija odnosila se na zaštitu mediteranske flore na Mogorjelu. Naime, na visokim čempresima koji krase ovaj poznati arheološki lokalitet pojavila se bolest potkornjaka, koju je prouzrokovala jedna vrsta insekata. Prijetila je opasnost da ovo zanimljivo drveće bude uništeno. Zato je trebalo brzo intervenirati. Zavod je, uz pomoć vanjskih saradnika, entomologa, formirao Komisiju, koja je utvrdila da su četiri stabla u tolikoj mjeri zaražena da ne postoji nikakva mogućnost njihova spašavanja. Čak šta više ona mogu poslužiti kao žarišta za prenos bolesti i na druga stabla. Zato su sva četiri ova stabla posječena, a ostala stavljena pod posmatranje ne samo sa entomološkog, nego i sa pedološkog i fitocenološkog stanovišta, kako bi se ustanovili pravi uzroci oboljenja i preduzele efikasne mjere za njihovo otklanjanje.

Poduhvati na zaštiti faune u Hutovom Blatu, u prošloj godini, odvijali su se u sklopu rada jedne Komisije specijalno formirane u ovu svrhu. Na ovom značajnom području, osobito sa stanovišta zaštite ornitofaune i riba. Komisija je pregledala čitav teren i donijela zaključke na osnovu kojih bi trebalo provesti određene mjere zaštite, od kojih su neke praktično i izvršene. Tako je na pr. zabranjena sječa trske u vrijeme gniježdenja; zabranjeno je paljenje trske uopšte i ubijanje rijetkih ptica a tako isto i ribolov sa svjetlom, i sl. Elaborat o melioraciji Hutova Blata upućen je na razmatranje Izvršnom vijeću NR BiH u cilju donošenja konačnog rješenja o zaštiti ove važne oblasti. Kako, međutim, postoji teritorijalna povezanost Hutovog Blata i Metkovičkog Polja Zavod je pozvao na saradnju Konzervatorski Zavod NR Hrvatske u cilju zajedničkog rješavanja problema, obzirom na okolnost da su otpočeli radovi na melioraciji Metkovičkog Polja.

Znatna pažnja u prošloj godini posvećena je zaštiti sedrenih područja, osobito Martin Brod kod Bihaća, najznačajnijeg objekta ove vrste u NR BiH. O čitavoj problematiki Martin Broda, prof. Dr. Ivo Pevalek iz Zagreba, u svojstvu stalnog vanjskog saradnika Zavoda, dao je opširnu studiju kao prilog za Kongres međunarodne unije za zaštitu prirode u Edinburgu, kojoj je prisustvovao i pretstavnik Zavoda u svojstvu posmatrača. Kao preventivnu mjeru za zaštitu ovog objekta Zavod je propisao zabranu vađenja sedre u užem sedrenom području. Slične mjere preduzete su i na zaštiti sedrenog područja na Palama i u Paprači kod Zvornika.

U prošloj godini provedeni su administrativni poslovi za zaštitu Pančić omorike na teritoriju naše Republike. Zavod je aktivno učestvovao i u pitanju sredivanja otkupa sjemena Pančić omorike u zajednici sa zainteresiranim preduzećima i ustanovama. U tom pogledu doneseni su zaključci po kojima se, na pr., ubiranje šišarica može da vrši samo uz kontrolu organa šumskih uprava kao i da Zavod izdaje odobrenja za otpremu sjemena izvan granica FNRJ.

Zavod je u 1956 godini preduzimao razne forme na zaštiti pećina i kraških fenomena (ponori, klisure, vrtače i dr.). Osnivanjem Speleološkog društva BiH, koje je u svoj program unijelo podatke na istraživanju i proučavanju podzemnih kraških pojava, pećina kao i brigu o čuvanju i pravilnom korištenju speleoloških rijetkosti, Zavod je dobio znatnu pomoć u svom radu. Društvo je pružilo pomoć Zavodu na polju istraživanja Bijambarske pećine, Banje Stijene i pećina u Fatničkom Polju što su bili prvi konkretni zahvati u kojima se manifestirala saradnja Zavoda i novoformiranog društva.

U prošloj godini, Zavod je poklonio dosta pažnje preduzetim radovima na proglašenju Kozare kod Pri-

jedora, Nacionalnim parkom. Izvršeno je nekoliko komisijskih pregleda terena a paralelno su proučavani mnogi aspekti ovog značajnog kompleksa (prirodne ljepote i historijske značajke). Slično je učešće Zavoda bilo i kod radova na izdvajanju Trebevića u poseban prirodni rezervat. Treba istaći da je Zavod u svim ovakvim i sličnim prilikama orijentirao se na saradnju svih zainteresiranih faktora kako bi što potpunije obuhvatio problem.

Od 22. do 26. maja 1956 održano je u Sarajevu Druugo savjetovanje za zaštitu prirode FNRJ. Zavod je inicijator ovog savjetovanja, ali je postojala saradnja srodnih ustanova i u drugim republikama. Tom prilikom pročitano je nekoliko zanimljivih referata: Problematika zaštite prirode i prirodnih rijetkosti FNRJ; »Organizacija rada na terenu i jačanje organizacije zaštite na terenu i »Nacrt novog Zakona o zaštiti prirode i prirodnih rijetkosti FNRJ«. Na savjetovanju su doneseni zaključci koji imaju za cilj jačanje organa zaštite prirode, njihovo međusobno povezivanje i stručno pomaganje. Akcenat svih traženja ležao je na potrebi donošenja Zakona o zaštiti prirode kojim bi se regulisala čitava služba zaštite u FNRJ. Učesnici Savjetovanja obišli su planinu Treskavicu.

Razmjenom publikacije »Naše starine« Zavod je dobio niz knjiga i časopisa, naših i stranih, koji tretiraju važna pitanja iz oblasti zaštite prirode tako da je stručna biblioteka ovog sektora sada relativno obogaćena knjigama iz tog područja.

Uspostavljena je također saradnja sa nekoliko inozemnih institucija za zaštitu prirode. S tim u vezi izvršena je i razmjena stručnjaka. Kao uzvrat za 15 dnevno putovanje dvojice naših stručnjaka u Austriju, u našoj Republici su boravili austrijski eksperti sa prof. Dr. Lotharom Machura na čelu. Razmjena je pokazala punu opravdanost ove akcije tako da je bilo obostrane koristi za međusobno upoznavanje kako materijala na terenu tako i raznih organizacionih formi rada. Austrijski stručnjaci obišli su mnogo oblasti naše Republike, od Banja Luke i Jajca, preko Sarajeva i Foče, odnosno prašume Perućice i Sutjeske, do doline Neretve, Splita, Knina i Bos. Krajine. Za taj put Zavod je obezbijedio gostima stručno vodstvo.

Od 20. do 28. juna održan je V kongres (Generalna skupština) Međunarodne Unije za zaštitu prirode u Edinburgu, na kome je, kako smo već rekli, prisustvovao i naš pretstavnik. Na ovom Kongresu raspravljalo se o mnogim problemima zaštite prirode u svijetu. Doneseno je više rezolucija, između ostalih i jedna kojom se sugerira stvaranje nove Komisije za uređivanje pejzaža. Naročito je istaknuta briga za sprečavanje ilegalne trgovine rijetkim životinjama. Federalna skupština preporučuje stvaranje nacionalnih parkova i rezervata, te zaštitu rijetkih vrsta flore i faune. Data je također sugestija da se poznavanje zaštite prirode i izvora unese u sve školske programe, osobito kod zemalja gdje to do sada nije provedeno. Nadalje donesene su preporuke za uspješniju agitaciju i propagandu zaštite prirode pomoću raznih savremenih sredstava koja nam stoje na raspoloženju (film, diapozitiv i sl.). Nakon rada na terenu, proučavanja i prikupljanja potrebne dokumentacije Zavod je predložio Komisiji za zaštitu prirodnih rijetkosti stavljanje pod državnu zaštitu slijedećih objekata: 1. Koščela u Gabeli, 2. Bršljen u Žitomisliću, 3. Izvor Mliništa kod Jablanice, 4. Klisure Prenja, 5. Pećina Glavičine kod Dobrih Voda u Kalinoviku, 6. Pećina pored rijeke Vrhovine ispod sela Hotovlja, 7. Mahmutova jama kod sela Borije u Kalinoviku, 8. Ponor Pejov Do, 9. Ponor za Pejovim Dolom, 10. Pećina Rakova u Boriji, 11. Pećina Zobnjak, 12. Jama Velika Tegara, 13. Pećina Mala Tagara, 14. Klisure Sijeračke stijene, 15. Samar na rijeci Bistrici, 16. Velika Medjedja ljeska u Sočanima, 17. Druga medjedja ljeska u Sočanima, 18. Treća medjedja ljeska u Sočanima, 19. Veliko jezero na Treska-

vici, 20. Crno jezero na Treskavici, 21. Blatno jezero na Treskavici, 22. Bijelo jezero na Treskavici, 23. Trokunsko jezero (više sela Dujmovića) na Treskavici, 24. Kazani na rijeci Željeznici kod sela Turova, 25. Sedreno područje Pale, 26. Jela sa korom smrče u Bistrici, 27. Izvor rijeke Klokota kod Bihaća, 28. Pećina pod Vrteč planinom, 29. Vilina pećina kod sela Gornje Čičevo, 30. Pećina u Dolama kod sela Bihovo, Trebinje, 31. Pećina na Slanom Brdu kod sela Harančići, Trebi-

nje, 32. Kraški izvor Tučevac, Trebinje, 33. Rimski bunar u Trebinju, 34. Gigantski hrast u Drijenu kod Jasenica, Trebinje, 35. Grčki bunar u Drijenu kod Jasenica, Trebinje, 36. Zeleni dub u Dživarskom Poljicu, 37. Aleja platana u Trebinju, 38. Pećina u Banjoj Stijeni, 39. Pećima Banja Stijena u Banjoj Stijeni, 40. Klisure u kanjonu Prače, 41. Kanjon Rakitnice, 42. Biljka mesožderka, 43. Balatačko jezero.

BIBLIOTEKA ZAVODA I ZAŠTITA KNJIŠKOG MATERIJALA

Na ovom poslu sudjelovao je samo jedan službenik Zavoda (viši referent) uz povremeno angažovanje vanjskih saradnika u radu na zaštiti i proučavanju starih ćirilskih rukopisa.

U prošloj godini (nabavljeno je za biblioteku 238 knjiga i 126 brojeva raznih časopisa i povremenih izdanja uz 3 godišta novina. Od toga broja 110 knjiga je kupljeno, 68 dobiveno je u zamjenu, a na poklon 60 knjiga. Od povremenih izdanja i novina kupljeno je 78 brojeva i godišta a u zamjenu je dobiven 51 primjerak. Pomenute knjige su uglavnom s područja opšte i nacionalne historije i historije umjetnosti, arheologije i konzervatorske službe te prirodnih nauka i zaštite prirode. Zavod se pretplatio ma 13 domaćih listova i časopisa od kojih je 6 sa područja prirodnih (nauka, 1 s područja muzeologije, 4 iz oblasti političkog života i 2 iz oblasti društvenih nauka. Posebno bi trebalo naglasiti da je za zavodsku biblioteku (nabavljano 79 veoma vrijednih knjiga iz historije Bosne i Hercegovine. Nabavka je izvršena u jednoj Ljubljanskoj antikvarnici. Zavod je također pretplaćen ma Jugoslavensku, opštu i šumarsku enciklopediju kao i Enciklopediju likovnih umjetnosti i Bibliografiju.

Za smještaj novih knjiga nabavljena su i 2 nova ormara (vitrine), iz budžetskih rezervi. Nabavljene knjige su redovito zavedene u inventar i kartoteku biblioteke i svrstavane po veličini. Knjiga inventara je vođena potpunije tako da se više pažnje poklonilo razvrstavanju knjiga po strukama.

EVIDENCIJA I STATISTIKA

Evidencija spomenika kulture odnosi se na sve spomenike koji se nalaze pod specijalnom zaštitom države. Ona se sastoji od Kartoteke, Fototeke i Planoteke.

U Kartoteci svaki spomenik ima svoj kartom s odgovarajućim rubrikama unutar kojih su sadržani najvažniji podaci o spomenicima. Treba istaći da je na poslovima oko izrade nacrtu listova i obrazaca za potrebe Kartoteke Zavoda radilo nekoliko službenika Zavoda, u formi Komisije, sve do časa kada je iznađen najpogodniji obrazac. Po podacima kartoteka, koja se sada potpuno sređuje, vidi se da među zaštićenim spomenicima ima 613 nepokretnih i 838 pokretnih predmeta i objekata.

U radu Zavoda ima nekoliko poteškoća s kojima se susreće već od svog početka i koje još uvijek mije u stanju da riješi. Istina, na području osiguranja potrebnog stručnog i administrativnog kadra kao i u oblasti osiguranja materijalnih sredstava za održavanje spomenika ima izvjesnih rezultata. U prvom slučaju većih, u drugom manjih. Jer dok bi Zavodu trebalo obezbijediti samo još 3—4 radna mjesta (arhitekt, pravnik, restaurator), pa da poslove normalno obavlja, dotle će trebati mnogo truda i vremena utrošiti ma ubjeđivanje o potrebi dodjeljivamja većih materijalnih sredstava za održavanje spomenika kulture NR BiH.

Sa stanovišta čisto uredskih poslova, administracije i svih drugih radova izvan terena, najteži problem još uvijek pretstavlja pomanjkanje odgovarajućih prostora

U 1956 štampane su »Naše starine« III u nakladi od 800 komada.

U inostranstvo je poslato 193 komada a u unutrašnjost zemlje 153.

Uspostavljena je evidencija separata od ranijih brojeva Naših starina kao i od broja III.

Tokom prošle godine izvršen je potpun pregled samostanske biblioteke u Plehanu i Tolisi, pa je dat predlog da se iste stave pod zaštitu.

Posebna pažnja je obraćena zaštiti knjiškog materijala: rijetkih knjiga, rukopisa, dokumenata i arhivalija kojima bi trebalo pružiti hitnu pomoć, eventualno ih konzervirati i restaurirati. Zavod se veoma angažovao oko osposobljavanja jednog čovjeka isključivo za zaštitu knjiškog materijala. To pitanje još uvijek nije riješeno ali se zato prišlo jednom specijalnom poslu tj. angažovanju dvojice stručnjaka Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti iz Zagreba koji su, u dva - tri navrata, izvršili popis ćirilskih rukopisa u našoj Republici. To je bio jedan opsežniji posao ove vrste u prošloj godini.

Od druge polovine 1956 g. Zavod se pretplaćuje na isječke iz svih novina FNRJ čiji se sadržaj odnosi na problematiku zaštite spomenika kulture i prirodnih rijetkosti. Do kraja godine ta zbirka imala je 850 isječaka koji su kasnije nalijepljeni na posebne listove i kronološkim redom poredani u fascikle.

Fototeka raspolaže sa 2.458, uglavnom amaterskih, fotosa važnijih spomenika kulture i prirodnih rijetkosti (totala, detalja i konzervatorskih akcija).

Planoteka se sastoji od 1.010 tehničkih planova (tlocrta presjeka i sl.) i crteža važnijih zaštićenih objekata.

U posljednje vrijeme radi se na reviziji kartona, reorganizaciji Kartoteke i na stvaranju priručnih kataloga za služenje materijalom iako je evidencija i u sadašnjem svom obliku lako pregledna i pogodna za praktično služenje.

Na svim poslovima radila su dva službenika: 1 istoričar umjetnosti — rukovodioc Otsjeka za evidenciju i statistiku (stupio na dužnost 1. VII. 1955 g.) i 1 honorarni službenik (stupio na dužnost 6. X. 1956 g.).

*

rija za smještaj Zavoda. Sada je osoblje Zavoda raštrkano u tri zgrade, međusobno jako udaljene. Stanje je teško iz više razloga. Ne samo zbog odsustva dovoljnog prostora za pristojan rad, već i zbog daleko većih izdataka na održavanje prostorija (troškovi međusobnog saobraćaja: telefon, tramvaj) i gubitka potpunije saradnje i kontrole službe svih službenika, a što se negativno odražava na efektu cjelokupnog rada Zavoda. Trebalo bi što prije iznaći mogućnost za potpunije rješenje ovog akutnog problema. Ovo za sobom povlači i pitanje uređenja radionice Zavoda, koja, kako je predviđeno, treba da bude jedan od glavnih nosioca čitave aktivnosti spomeničnog blaga naše Republike.

*